

Research Paper

Analyzing the Asymmetric Effects of Macroeconomic Variables on Public Sector Budget Deficit Management

Mahdieh Moodi*

Faculty Member (Instructor) of Accounting Department, National University of Skills (NUS), Tehran, Iran

Received: 2026/03/31

Revised: 2026/05/28

Accepted: 2026/06/23

ABSTRACT

Budget deficit, as one of the key indicators of the financial health of governments, has always been the focus of policymakers' attention. The persistence and improper management of the budget deficit leaves serious negative effects on economic stability. Therefore, proper budget management and sustainable deficit control are considered among the main requirements of successful economic governance. Iran's budget deficit in recent years led the present study to examine the variables affecting budget deficit management. The research was conducted using data from the last 10-year period (2015 to 2025) through a correlational method, and instead of focusing solely on the origin of the budget deficit, it examined the role of key variables in budget management and control through regression testing of the variables of inflation, exchange rate, economic growth, and value-added tax. It concluded that the budget deficit showed a positive linear relationship with the inflation rate and an inverse linear relationship with the exchange rate. Both value-added tax and economic growth showed an inverse nonlinear relationship with budget deficit management. Therefore, in order to manage the budget deficit, reforming the tax system and managing the money supply to control inflation are recommended.

Keywords: Currency, Inflation, Economic growth, Budget deficit.

* Corresponding author. mmoodi@tvu.ac.ir

2717-3135 ©Author(s)

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

 <https://doi.org/10.22034/PSAB.2026.251098>

1. INTRODUCTION

Government budget deficit is one of the most important financial and economic issues in many countries and occurs when government spending exceeds its revenues. This situation is usually caused by reasons such as reduced tax revenues, increased current expenditures, increased development expenditures, subsidies, transfer payments, or economic recession. If the budget deficit is controlled in the short term, it is not necessarily a negative phenomenon; but its continuation can have adverse effects on economic stability, inflation, public debt, and long-term growth (Blanchard, 2021).

From an economic perspective, budget deficits can be caused by two types of factors: structural and cyclical. Cyclical deficits increase during periods of economic recession, as tax revenues fall and government support expenditures increase. In contrast, structural deficits are related to a persistent mismatch between government revenues and expenditures and persist even in normal economic conditions. Distinguishing between these two types of deficits is important for fiscal policymaking, as the strategies for dealing with them are different (Musgrave and Musgrave, 1989).

2. MATERIALS AND METHODS

The present study was conducted with the aim of investigating the factors affecting the management of the government budget deficit in 2026. This study is longitudinal in terms of time dimension, quantitative in terms of implementation process and data type, applied in terms of implementation goal and result, in terms of implementation logic and inductive reasoning type, and descriptive in terms of data collection method.

Data were collected from secondary documentary sources and analyzed using regression analysis in SPSS software. Considering the issues raised in the theoretical foundations section, the research hypotheses are as follows:

1. There is a significant relationship between inflation rate and government budget deficit management.
2. There is a significant relationship between exchange rate and government budget deficit management.
3. There is a significant relationship between economic growth and government budget deficit management.
4. There is a significant relationship between value added tax and government budget deficit management.

3. RESULTS AND DISCUSSION

The present study aimed to investigate the factors affecting budget deficit management. After extracting the data, the variables were analyzed using SPSS software. The results of testing the hypotheses with regression of the input type to determine the linear relationship between the variables are as follows:

Table 1. Hypothesis testing with simultaneous linear regression

Variable	Beta	T	Sig	Result
Inflation Rate	2.608	2.624	0.047	Accepted
Exchange Rate	-2.382	-2.496	0.05	Accepted
Economic Growth	23.506	2.045	0.058	Rejected
Value-Added Tax	-22.761	-2.047	0.056	Rejected

Based on the table, since the obtained significance level (sig) for the inflation and exchange rate variables is less than 5%, the relationship is significant; however, for the economic growth and value-added variables, it exceeds 5%. Therefore, the linear relationship of these two variables with the dependent variable is not significant. The linear relationship of the influential variables is thus as follows:

Equation (1)

$$\text{Budget Deficit Management} = (2.608 \times \text{Inflation}) + (-2.382 \times \text{Exchange Rate})$$

Based on Equation 1, and considering the beta coefficients, the inflation rate exhibits a positive linear relationship with the budget deficit and an inverse linear relationship with the exchange rate. Variables that did not show a significant linear relationship in the initial analysis were subsequently examined for non-linear relationships; these variables demonstrated significant non-linear relationships.

4. CONCLUSION

This article examines the critical importance of proper budget deficit management in achieving macroeconomic objectives such as price stability, sustainable growth, and social welfare. While explaining the theoretical mechanisms of the relationship between budget deficit and key economic variables such as inflation, interest rates, and investment, the consequences of its inappropriate management in developing and developed economies are discussed. The findings revealed a positive linear relationship between the budget deficit and the inflation rate, and an inverse linear relationship with the exchange rate. Value added tax and economic growth both showed a non-linear relationship with budget deficit management.

Ignoring the importance of budget deficit management and its persistence can lead to detrimental consequences:

- Creating economic uncertainty: High and unpredictable budget deficits reduce the confidence of investors and economic actors and hinder long-term planning.
- Increasing public debt and financial crisis: Continuous borrowing to cover the deficit leads to the accumulation of public debt. At high levels, this debt can limit the government's ability to provide public services and even lead to a debt crisis and government bankruptcy.
- Reducing long-term economic growth: The investment displacement effect and rising interest rates hinder the growth of productive investment and, consequently, sustainable economic growth.

- Declining quality of public services: In the long term, the heavy burden of debt repayments and interest will severely strain government budgets, reducing their ability to provide for health, education, infrastructure, and other essential services.

واکاوی اثرات نامتقارن متغیرهای کلان اقتصادی بر مدیریت کسری بودجه بخش عمومی

مهديه مودی *

عضو هیأت علمی (مربی) گروه حسابداری، دانشگاه ملی مهارت، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۰۲

چکیده

کسری بودجه به عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی سلامت مالی دولت‌ها، همواره کانون توجه سیاست‌گذاران بوده است. تداوم و مدیریت نادرست کسری بودجه آثار منفی جدی بر ثبات اقتصادی برجای می‌گذارد. از این رو مدیریت صحیح بودجه و کنترل پایدار کسری از الزامات اصلی حکمرانی اقتصادی موفق به شمار می‌آید. کسری بودجه ایران طی سال‌های اخیر سبب شد تا پژوهش حاضر به بررسی متغیرهای مؤثر بر مدیریت کسری بودجه بپردازد. پژوهش با کمک داده‌های بازه زمانی ۱۰ ساله اخیر (۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴) به روش همبستگی انجام شد و به جای تمرکز صرف بر منشأ کسری بودجه، نقش متغیرهای کلیدی در مدیریت و کنترل بودجه را با آزمون رگرسیون متغیرهای تورم، ارز، رشد اقتصادی و مالیات ارزش افزوده بررسی نمود و به این نتیجه رسید که کسری بودجه با نرخ تورم رابطه خطی همسو و با نرخ ارز رابطه خطی غیرهمسو نشان داد. ارزش افزوده و رشد اقتصادی هر دو رابطه غیرخطی غیرهمسو با مدیریت کسری بودجه نشان دادند. لذا جهت مدیریت کسری بودجه اصلاح نظام مالیاتی و مدیریت عرضه پول جهت مدیریت تورم پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: ارز، تورم، رشد اقتصادی، کسری بودجه.

*نویسنده مسئول. mmoodi@tvu.ac.ir

۳۷۱۷-۳۱۳۵ ©نویسندگان

این یک مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز CC BY-NC-ND است.

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

 <https://doi.org/10.22034/PSAB.2026.251098>

۱. مقدمه

کسری بودجه دولتی یکی از مهم‌ترین مسائل مالی و اقتصادی در بسیاری از کشورهاست و زمانی رخ می‌دهد که مخارج دولت از درآمدهای آن بیشتر شود. این وضعیت معمولاً به دلایلی مانند کاهش درآمدهای مالیاتی، افزایش هزینه‌های جاری، رشد هزینه‌های عمرانی، یارانه‌ها، پرداخت‌های انتقالی و یا رکود اقتصادی ایجاد می‌شود. کسری بودجه اگر در کوتاه‌مدت و به‌صورت کنترل شده باشد، لزوماً پدیده‌ای منفی محسوب نمی‌شود؛ اما تداوم آن می‌تواند آثار نامطلوبی بر ثبات اقتصادی، تورم، بدهی عمومی و رشد بلندمدت داشته باشد (بلانچارد^۱، ۲۰۲۱).

از دیدگاه اقتصادی، کسری بودجه می‌تواند ناشی از دو نوع عوامل ساختاری و ادواری باشد. کسری ادواری در دوره‌های رکود اقتصادی افزایش می‌یابد، زیرا درآمدهای مالیاتی کاهش یافته و هزینه‌های حمایتی دولت بیشتر می‌شود. در مقابل، کسری ساختاری به ناهماهنگی پایدار میان درآمدها و هزینه‌های دولت مربوط است و حتی در شرایط عادی اقتصادی نیز ادامه می‌یابد. تشخیص این دو نوع کسری برای سیاست‌گذاری مالی اهمیت زیادی دارد، زیرا راهکارهای مقابله با آن‌ها متفاوت است (ماسگراف و ماسگراف^۲، ۱۹۸۹).

کسری بودجه معمولاً از طریق روش‌هایی مانند استقراض داخلی و خارجی، انتشار اوراق بدهی، استفاده از ذخایر مالی یا در برخی موارد استقراض از بانک مرکزی تأمین می‌شود. هر یک از این روش‌ها پیامدهای خاص خود را دارد. برای مثال، استقراض از بانک مرکزی می‌تواند به افزایش پایه پولی و در نتیجه تورم منجر شود، در حالی که استقراض داخلی ممکن است فشار بیشتری بر بازار سرمایه و نرخ بهره وارد کند (منکیو^۳، ۲۰۲۱).

از منظر سیاست مالی، کنترل کسری بودجه مستلزم افزایش کارایی هزینه‌های دولتی، اصلاح نظام مالیاتی، کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار و بهبود انضباط مالی است. دولت‌ها باید تلاش کنند بودجه‌ریزی را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که منابع عمومی در مسیر اولویت‌های توسعه‌ای و ضروری مصرف شود. همچنین شفافیت مالی و نظارت مؤثر بر دخل و خرج دولت می‌تواند نقش مهمی در کاهش کسری‌های مزمن داشته باشد (آلسینا و پروتی^۴، ۱۹۹۵).

۲. مبانی نظری پژوهش

رابطه کسری بودجه با نرخ ارز پیچیده و چندوجهی است. از یک سو، کسری بودجه پایدار و افزایش بدهی عمومی می‌تواند اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی را کاهش داده و منجر به خروج سرمایه یا کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم شود. این امر می‌تواند فشار نزولی بر نرخ ارز وارد کند. از سوی دیگر، در صورتی که کسری بودجه از طریق استقراض خارجی تأمین شود، تقاضا برای ارز خارجی افزایش یافته و می‌تواند منجر به کاهش ارزش پول ملی گردد. در شرایطی که کسری بودجه منجر به تورم بالا شود، این تورم خود به تضعیف نرخ ارز دامن می‌زند (آلسینا و پروتی، ۱۹۹۵).

¹ Blanchard

² Musgrave & Musgrave

³ Mankiw

⁴ Alesina & Perotti

تأثیر کسری بودجه بر رشد اقتصادی نیز قابل توجه است. اگر کسری بودجه از طریق سرمایه‌گذاری مولد در زیرساخت‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای تأمین شود، می‌تواند محرکی برای رشد اقتصادی در میان‌مدت و بلندمدت باشد. با این حال، اگر کسری بودجه صرف هزینه‌های جاری و غیرمولد گردد یا از طریق استقراض بیش از حد منجر به افزایش نرخ بهره و کاهش سرمایه‌گذاری خصوصی شود، می‌تواند به طور قابل ملاحظه‌ای رشد اقتصادی را کند نماید. علاوه بر این، کسری بودجه بالا و بدهی عمومی انباشته، فضای عمل دولت را برای اجرای سیاست‌های حمایتی در زمان رکود محدود می‌سازد (بالنچارد، ۲۰۲۱).

طبق نظریه‌های اقتصاد کلان، تورم بالا از طریق کاهش ارزش واقعی درآمدهای مالیاتی و افزایش هزینه‌های جاری دولت، به تشدید کسری بودجه می‌انجامد. در اقتصادهای تحت تحریم، این رابطه پیچیده‌تر می‌شود. تحریم‌های اقتصادی معمولاً با محدودسازی صادرات، کاهش درآمدهای ارزی و افزایش هزینه‌های مبادله همراه هستند که مستقیماً بر منابع درآمدی دولت تأثیر می‌گذارد (هوف‌باوئر و همکاران^۱، ۲۰۰۹). این شرایط می‌تواند فشار مضاعفی بر تراز مالی دولت وارد کند.

در چارچوب نظریه مقداری پول، تأمین کسری بودجه از طریق استقراض از بانک مرکزی موجب افزایش پایه پولی و در نهایت رشد سطح عمومی قیمت‌ها می‌شود (سارجنت و والاس^۲، ۱۹۸۱). این دیدگاه که به «سلطه مالی» معروف است، بیان می‌کند که سیاست پولی در شرایط کسری بودجه مزمن، تابعی از نیازهای مالی دولت خواهد بود. از سوی دیگر، تورم می‌تواند از طریق اثر تانزی موجب کاهش ارزش واقعی درآمدهای مالیاتی در فاصله زمانی میان ایجاد تعهد مالیاتی و وصول آن شود (تانزی^۳، ۱۹۷۷). در نتیجه در شرایط تورمی، حتی در صورت ثبات نرخ‌های مالیاتی، درآمد واقعی دولت کاهش می‌یابد و کسری بودجه افزایش پیدا می‌کند. تحریم‌های اقتصادی معمولاً سه کانال اصلی اثرگذاری بر بودجه دولت دارند:

• کاهش درآمدهای صادراتی و مالیاتی: محدودیت در صادرات نفت و کالاهای استراتژیک باعث کاهش درآمدهای ارزی دولت می‌شود.

• افزایش هزینه‌های مبادله و واردات: تحریم‌ها هزینه تأمین کالاهای اساسی و واسطه‌ای را افزایش می‌دهند.

• افزایش هزینه‌های حمایتی دولت: تحریم‌ها می‌توانند رشد اقتصادی را کاهش داده و از این طریق پایه مالیاتی را کوچک‌تر کنند، که نتیجه آن افزایش کسری بودجه است (آرزکی و همکاران^۴، ۲۰۱۱).

تحریم‌های اقتصادی اغلب به کاهش عرضه ارز خارجی و افزایش نرخ ارز منجر می‌شوند. افزایش نرخ ارز در اقتصادهای وابسته به واردات، تورم وارداتی ایجاد می‌کند. این تورم، علاوه بر کاهش قدرت خرید خانوارها، هزینه‌های جاری دولت (نظیر حقوق کارکنان و هزینه پروژه‌ها) را نیز افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، در صورت تأمین مالی کسری بودجه از طریق خلق پول، تورم تشدید می‌شود و چرخه‌ای معیوب میان تورم و کسری بودجه شکل می‌گیرد. این چرخه می‌تواند به بی‌ثباتی اقتصاد کلان و حتی بحران بدهی منجر شود (رینهارت و روگوف^۵، ۲۰۱۰).

¹ Hufbauer et al.

² Sargent & Wallace

³ Tanzi

⁴ Arezki et al.

⁵ Reinhart & Rogoff

به طور خلاصه، رابطه میان این سه متغیر را می‌توان به صورت زیر نمایش داد:

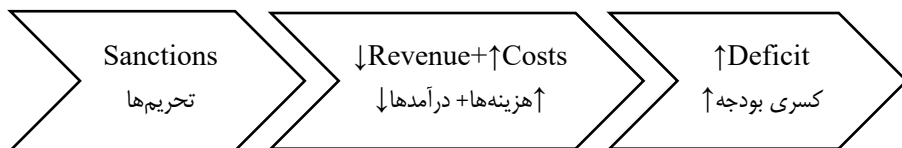

Figure 1. Relationship between budget deficit variables

شکل ۱. رابطه بین متغیرهای کسری بودجه

برداشت اقتصادی:

- افزایش درآمد پایدار → مدیریت کسری بهتر
 - کنترل هزینه‌ها → کاهش کسری
 - رشد اقتصادی بالاتر → افزایش پایه مالیاتی و درآمد دولت
 - تورم و بهره‌دهی بالاتر → مدیریت سخت‌تر کسری
 - اصلاحات ساختاری → بهبود بلندمدت
 - تأمین مالی مناسب → پوشش موقت کسری بدون بحران
- در بخش بعدی عمده پژوهش‌های انجام شده در این حوزه مطرح می‌شود.

۱.۲. پیشینه پژوهش

شفافیت مالی نیز یکی از پایه‌های حکمرانی خوب محسوب می‌شود. شفافیت به معنای دسترسی عمومی به اطلاعات دقیق، به‌روز و قابل اتکا درباره وضعیت بودجه، درآمدها، مخارج و عملکرد مالی دولت است (رحیم پور و فتاحی^۱، ۱۴۰۴). در مورد موضوع پاسخگویی و کنترل دسترسی، سازمان‌های بخش عمومی به استفاده از منابع مالی موجود توجه می‌کنند، زیرا چندین سیستم کنترل دسترسی به منابع وجود دارد که نیاز به بررسی مستمر نتایج عملکرد مالی دارند (وفایی نژاد و سلیمی^۲، ۱۴۰۴). یکی از ابزارهای پاسخگویی در بخش عمومی بودجه می‌باشد. در زمینه عوامل مؤثر بر مدیریت بودجه پژوهش‌های فراوانی انجام شده است. پژوهش عبدالهی^۳ در سال ۱۴۰۴ به بررسی مفهوم، علل و پیامدهای کسری بودجه پرداخت. روش‌های اصلی تأمین مالی کسری بودجه، شامل استقراض از بانک مرکزی (پایه پولی)، استقراض از بازار سرمایه (انتشار اوراق بدهی) و استفاده از ذخایر ارزی را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسید که هیچ روشی به طور مطلق برتری ندارد و انتخاب بهترین گزینه به شرایط اقتصادی، سطح

¹ Rahimpour & Fattahi

² Vafainejad & Salimi

³ Abdollahi

توسعه بازارهای مالی و اهداف کلان سیاست گذار بستگی دارد. لذا بر لزوم حرکت به سمت روش‌های غیرتورمی و اصلاحات ساختاری در بودجه برای کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار تاکید نمود.

پژوهش سفیدیان^۱ در سال ۱۴۰۴ با رویکرد تحلیلی-علی، به بررسی سازوکارهای اثرگذاری کسری بودجه دولت بر تورم مزمن در اقتصاد ایران پرداخت. یافته‌ها نشان داد که تامین کسری بودجه از مسیرهای پولی و شبه پولی، با افزایش پایه پولی و تشدید انتظارات تورمی، عامل اصلی بازتولید تورم مزمن بوده است. لذا بدون اصلاح ساختار بودجه و کاهش سلطه مالی، مهار پایدار تورم امکان پذیر نخواهد بود.

نتایج پژوهش شیرافکن لمسو و همکاران^۲ در سال ۱۴۰۴ نشان داد که هرچه به سمت دوره زمانی بلندمدت حرکت کنیم، وابستگی میان بحران‌های سه قلو و کسری بودجه بیشتر می‌شود و این وابستگی و هم حرکتی در نوسان‌های بحران بدهی دولت شدیدتر است. بر اساس نتایج پژوهش، میان نوسان‌های نرخ ارز و بودجه دولت، همبستگی مثبت وجود دارد و این همبستگی در بلندمدت افزایش می‌یابد. بر همین اساس، نوسان‌های نرخ ارز می‌تواند از طریق تغییر در مخارج جاری دولت، نوسان‌های بدهی دولت به شبکه بانکی را توضیح دهد.

یافته‌های پژوهش مقیمی و همکاران^۳ در سال ۱۴۰۴ نشان داد که رفع کسری بودجه مزمن نیازمند اجرای یک بسته اصلاحی جامع و هماهنگ است. این بسته شامل اصلاح ساختاری نظام مالیاتی برای افزایش درآمدهای پایدار، تدوین قانون جامع برای مدیریت بدهی‌های عمومی، تقویت شفافیت و پاسخگویی مالی، بازتعریف نقش صندوق توسعه ملی به عنوان نهاد سرمایه‌گذاری بین نسلی، ارتقای کارایی هزینه‌های بودجه‌ای، بازطراحی چارچوب مشارکت عمومی- خصوصی و التزام به انضباط مالی بلندمدت است. این اصلاحات می‌توانند به کاهش وابستگی به منابع ناپایدار، بهبود ثبات اقتصاد کلان و بازسازی اعتماد عمومی کمک کنند.

نتایج بدست آمده از پژوهش باقرپوراسکویی و شاکری^۴ در سال ۱۴۰۲ حاکی از آن است که تورم‌های بالا در شرایط بی‌ثبات موجب افزایش کسر بودجه دولت می‌شود. چون دولت خود بزرگترین مصرف‌کننده است و از مجرای اثر البورا-تانزی هزینه‌های دولت فوراً با تورم افزایش می‌یابد اما درآمدهای دولت با تأخیر نسبت به تورم تعدیل می‌شود. بنابراین تورم از طریق هزینه‌های دولت بر کسری بودجه و بدهی دولت به بانک مرکزی فشار آورده و آن را افزایش می‌دهد.

یافته‌های حاصل از داده‌های پژوهش صمصامی مزرعه آخوند و بختیاری^۵ در سال ۱۴۰۱ نشان از این دارد که تکانه خالص بدهی بخش دولتی به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی مرکزی اثر مثبت برروی سرمایه‌گذاری دارد بدین صورت که نقدینگی جدیدی توسط دولت که از موسسات و بانک‌ها اخذ شده به شکل سپرده‌های جدیدی در اختیار بخش تولید شده است. تکانه خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی باعث افزایش مصرف در تابع مطلوبیت و مصرف کل ترکیبی از کالاها و خدمات عمومی عرضه شده از سوی دولت و همچنین کالاها و خدمات مصرفی خصوصی مؤثر می‌شود. همچنین تکانه خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی باعث افزایش تورم و

¹ Sefidian

² Shirafkan Lamso et al.

³ Moghimi et al.

⁴ Bagherpourskooi & Shakeri

⁵ Samsami Mazra-Akhund & Bakhtiari

رشد خفیف تولید، و تکانه خالص بدهی بخش دولتی به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری باعث افزایش تورم و تحریک تولید می‌شود.

نتایج بدست آمده از پژوهش تدین و همکاران^۱ در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که اقتصاد ایران جهت رسیدن به سطح مطلوب متغیرهای هدف نیازمند کنترل مخارج دولت خواهد بود و سیاست‌های مالی انقباضی نتایج بهتری در کنترل کسری‌های دوگانه خواهد داشت. بنابر این پیشنهاد می‌شود استفاده از سیاست مالی انقباضی در اولویت قرار گیرد. با توجه به موارد مطرح شده در بخش مبانی نظری و تجربی، پژوهش به بررسی فرضیه‌های زیر در بخش بعدی می‌پردازد:

۱. بین نرخ تورم و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
 ۲. بین نرخ ارز و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
 ۳. بین رشد اقتصادی و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
 ۴. بین مالیات ارزش افزوده و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
- در قسمت بعدی روش مورد استفاده در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳. روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر مدیریت کسری بودجه دولت در سال ۱۴۰۵ انجام شده و از داده‌های بازه زمانی ۱۰ ساله اخیر (۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴) استفاده شده است. این پژوهش از منظر بعد زمانی طولی، از منظر فرایند اجرا و نوع داده‌ها کمی، از منظر هدف و نتیجه اجرا کاربردی، از منظر منطق اجرا و نوع استدلال استقرایی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها توصیفی شاخه همبستگی است. داده‌ها با کمک منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده و با کمک آزمون رگرسیون در نرم‌افزار SPSS مدل‌سازی شد. با توجه به موارد مطرح شده در قسمت مبانی نظری فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر است:

- بین نرخ تورم و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
 - بین نرخ ارز و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
 - بین رشد اقتصادی و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
 - بین مالیات ارزش افزوده و مدیریت کسری بودجه دولت رابطه معناداری وجود دارد.
- علت انتخاب متغیرهای پژوهش (در بازه ۱۰ سال اخیر) که در جدول زیر معرفی خواهند شد آن است که به جای تمرکز صرف بر منشأ کسری بودجه، نقش متغیرهای کلیدی در مدیریت و کنترل آن بررسی شده است. این پژوهش با توجه به شرایط خاص اقتصادی و مالی کشور در دوره مورد مطالعه از جمله جنگ، شواهدی جدید درباره روابط متغیرهای کلان و کسری بودجه ارائه می‌دهد. متغیرهای پژوهش در جدول زیر معرفی شده است.

^۱ Tedeon et al.

جدول ۱. معرفی متغیرهای پژوهش

Table 1. Introduction of research variables

Source منبع	Type نوع	Variable متغیر
Central Bank بانک مرکزی	Independent مستقل	Inflation Rate نرخ تورم
Central Bank بانک مرکزی	Independent مستقل	Exchange Rate نرخ ارز
Central Bank بانک مرکزی	Independent مستقل	Economic Growth رشد اقتصادی
Tax Affairs Organization سازمان امور مالیاتی	Independent مستقل	Value-Added Tax مالیات ارزش افزوده
Central Bank بانک مرکزی	Dependent وابسته	Management of the government budget deficit مدیریت کسری بودجه دولت

میزان کسری بودجه دولت در سال‌های مورد بررسی به شرح زیر است:

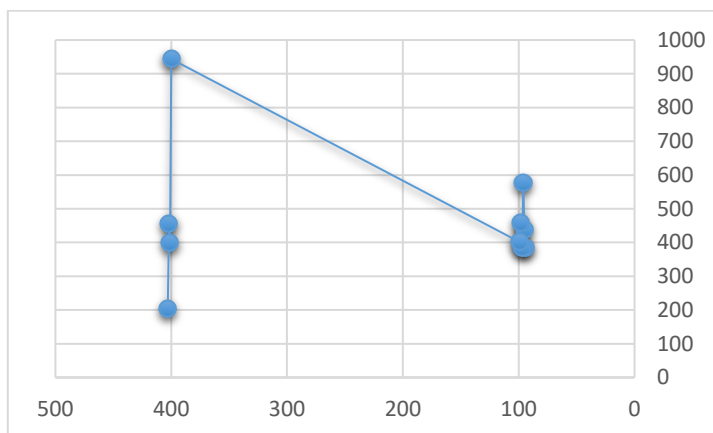

Chart 1. Budget deficit trend (Source: Central Bank, 2026)

نمودار ۱. روند کسری بودجه (منبع: بانک مرکزی، ۱۴۰۵)

همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود روند کسری بودجه صعودی بوده که به سبب تبعات اقتصادی کسری بودجه نیازمند بررسی است. جهت بررسی ایستایی متغیرها در مدل، آزمون دیکی فولر در نرم افزار spss انجام شد که نمودار زیر حاکی از ایستایی متغیرها قبل از تحلیل رگرسیون می‌باشد.

¹ Central Bank of the Islamic Republic of Iran

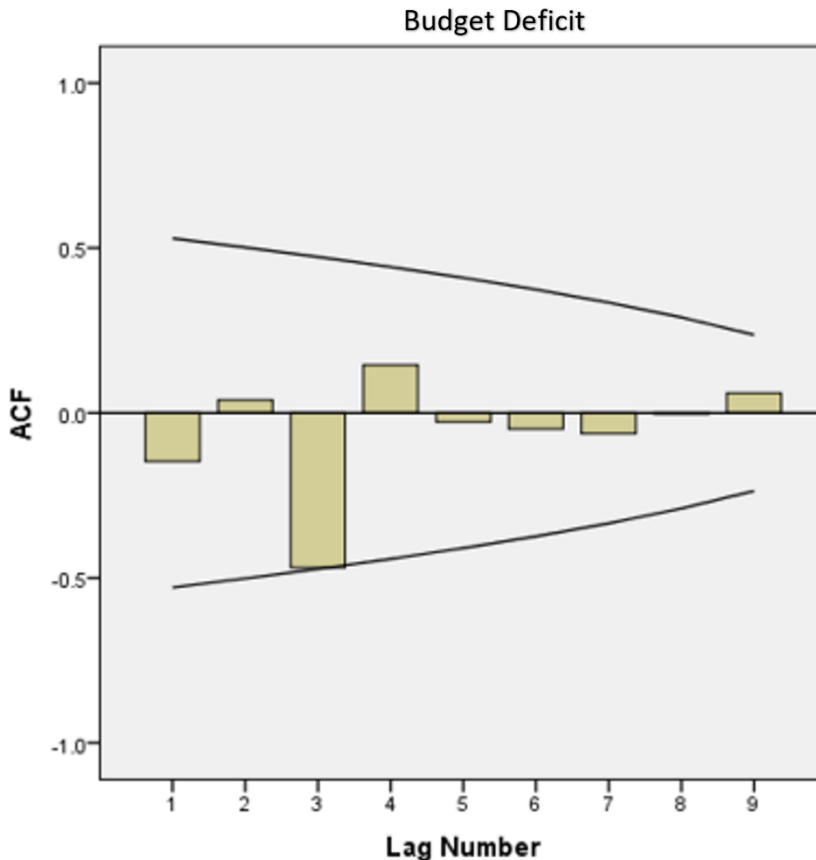

Chart 2. Unit root test of variables
نمودار ۲. آزمون ایستایی متغیرها

نمودار، تغییرات متغیرها را بین ۰/۵ مثبت و منفی نشان می دهد که نشان از ایستایی آنهاست، لذا پژوهش حاضر می تواند به بررسی عوامل مؤثر بر مدیریت بودجه بپردازد که در قسمت بعدی نتایج تحلیل ارائه شده است.

۴. تحلیل داده ها

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر مدیریت کسری بودجه بعد از استخراج داده ها اقدام به تحلیل آنها با کمک آزمون رگرسیون خطی و غیرخطی در نرم افزار spss نمود. توصیف داده ها به شرح زیر است:

جدول ۲. آمار توصیفی

Table 2. Descriptive statistics

Std. deviation انحراف معیار	Min حداقل	Max حداکثر	Mean میانگین	Variable متغیر
17.07	9.0	55.7	34.73	Inflation Rate نرخ تورم
5386.02	3316	11970	7453.09	Exchange Rate نرخ ارز
1283.6	239.7	4633	769.3	Economic Growth رشد اقتصادی
0.004	0.09	0.1	0.091	Value-Added Tax مالیات ارزش افزوده
192.2	203	943	463.9	Management of the government budget deficit مدیریت کسری بودجه دولت

جدول ۳. آزمون مدل

Table 3. Model specification test

Durbin-Watson دوربین واتسون	R square	R	Model مدل
1.805	0.677	0.823	Model 1

مطابق جدول با توجه به ضریب R متغیرهای پژوهش ۸۲ درصد رابطه معنادار با متغیر وابسته نشان می‌دهند و این نشان دهنده همبستگی بالای آنهاست. نتیجه آزمون فرضیه‌ها با رگرسیون از نوع ورودی برای تعیین رابطه خطی بین متغیرها به شرح زیر است:

جدول ۴. آزمون فرضیه‌ها با رابطه خطی رگرسیون همزمان

Table 4. Hypothesis testing with simultaneous linear regression

Result نتیجه	Sig.	T	Beta	Variable متغیر
Accepted تأیید	0.047	2.624	2.608	Inflation Rate نرخ تورم

Result نتیجه	Sig.	T	Beta	Variable متغیر
Accepted تأیید	0.05	-2.496	-2.382	Exchange Rate نرخ ارز
Rejected رد	0.058	2.045	23.506	Economic Growth رشد اقتصادی
Rejected رد	0.056	-2.047	-22.761	Value-Added Tax مالیات ارزش افزوده

مطابق جدول با توجه به اینکه سطح معناداری (sig) به دست آمده درباره متغیرهای تورم و ارز کمتر از ۵ درصد بوده رابطه معنی‌دار است اما درباره متغیرهای رشد اقتصادی و ارزش افزوده بیش از ۵ درصد است لذا رابطه خطی این دو متغیر با متغیر وابسته معنی‌دار نیست و لذا رابطه خطی متغیرهای مؤثر به شرح زیر است:

$$\text{رابطه (۱)} \quad \text{مدیریت کسری بودجه} = ۲/۶۰۸ * \text{تورم} + (\text{نرخ ارز} * ۲/۳۸۲) -$$

مطابق رابطه ۱ با توجه به ضریب بتا نرخ تورم با کسری بودجه رابطه خطی همسو و با نرخ ارز رابطه غیرهمسو دارد. در بررسی رابطه غیرخطی متغیرهایی که در بخش ابتدایی رابطه خطی معناداری نداشته بررسی شدند. این متغیرها رابطه غیرخطی معناداری به شرح زیر ارائه دادند.

جدول ۵. آزمون فرضیه‌ها با رابطه غیرخطی

Table 5. Hypothesis testing with nonlinear relationship

Result نتیجه	Pattern الگو	Sig	T	Beta	constant	B	Variable متغیر
Accepted تأیید	Growth رشد	0.001	-2.768	-0.699	13.74	13.74	Value- Added Tax مالیات ارزش افزوده
Accepted تأیید	Exponential نمایی	0.045	2.37	-0.436	1085.5	1085.5	Economic Growth رشد اقتصادی
Accepted تأیید	Third Degree درجه سه	0.036	2.58	9.54	351.68	351.68	Exchange Rate نرخ ارز

در الگوی رشد مقدار متغیر با گذشت زمان به صورت تقریباً ثابت و خطی زیاد یا کم می‌شود و در الگوی نمایی متغیر ابتدا آهسته تغییر می‌کند، اما بعد از مدتی خیلی سریع‌تر بالا یا پایین می‌رود. با توجه به سطح معناداری مرزی ۰/۰۵ متغیر ارز رابطه در حالت غیرخطی بررسی شد که در این حالت هم معنادار ارزیابی شد. چون رابطه متغیر ارز در

حالت خطی الگوسازی شد از ارائه در حالت غیرخطی خودداری شده و رابطه سایر متغیرها در حالت غیرخطی مشاهده شده در جدول با رابطه ریاضی زیر ارائه می‌شود.

رابطه (۲) مدیریت کسری بودجه = $13/74 \times e^{-0.699}$ (ارزش افزوده + $1085/5 \times e^{-0.436}$) رشد اقتصادی

با توجه به رابطه منفی بودن نرخ رشد در هر دو متغیر نشان دهنده ارتباط منفی متغیرهای مستقل رشد اقتصادی و ارزش افزوده با مدیریت کسری بودجه است و به معنای آن است که بالا رفتن این دو متغیر سبب کاهش کسری بودجه می‌شود و افزایش رشد اقتصادی بهتر از افزایش مالیات ارزش افزوده می‌باشد. این رابطه با کمک نمودارهای زیر قابل بررسی است.

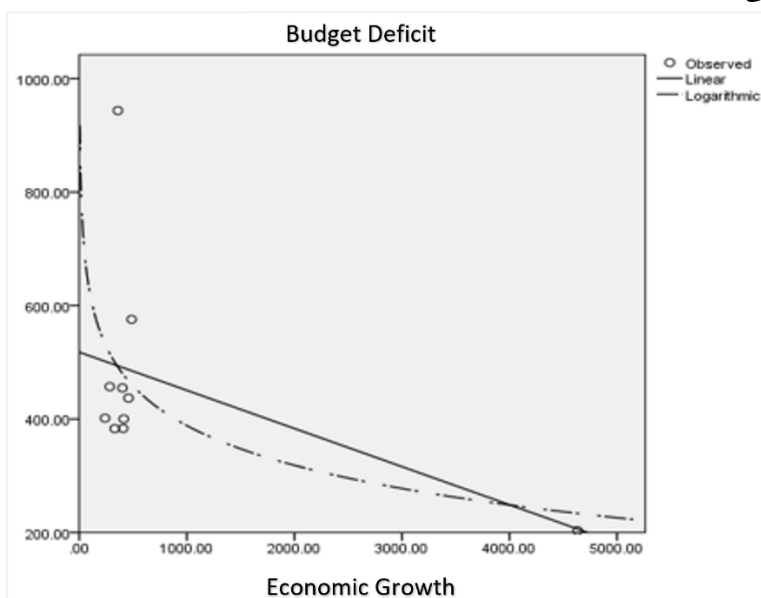

Chart 3. Nonlinear relationship of variables

نمودار ۳. ارتباط غیرخطی متغیرها

مطابق نمودار، رابطه رشد اقتصادی با کسری بودجه معکوس می‌باشد. در بخش بعدی نتیجه گیری ارائه می‌شود.

۵. نتیجه‌گیری

بودجه دولت به عنوان سند مالی سالانه، نمایانگر اولویت‌ها و اهداف اقتصادی یک کشور است. در شرایطی که مخارج دولت از درآمدهای پیش‌بینی‌شده آن فراتر می‌رود، با پدیده کسری بودجه مواجه می‌شویم. مدیریت صحیح کسری بودجه صرفاً یک مسئله حسابداری نیست، بلکه ریشه در اصول بنیادین اقتصاد کلان دارد و پیامدهای عمیقی

بر رفاه بلندمدت جامعه می‌گذارد. لذا پژوهش حاضر با هدف تبیین اهمیت مدیریت کسری بودجه و ارائه چارچوبی برای درک بهتر سازوکارهای آن به بررسی اهمیت حیاتی مدیریت صحیح کسری بودجه در راستای دستیابی به اهداف کلان اقتصادی از جمله ثبات قیمت‌ها، رشد پایدار، و رفاه اجتماعی می‌پردازد. لذا ارتباط کسری بودجه با متغیرهای اقتصادی کلیدی مانند تورم، ارز، مالیات ارزش افزوده و رشد اقتصادی، بررسی شد. نتایج نشان داد کسری بودجه با نرخ تورم رابطه خطی همسو و با نرخ ارز رابطه خطی غیرهمسو داشته و ارزش افزوده و رشد اقتصادی هر دو رابطه غیرخطی غیرهمسو با مدیریت کسری بودجه نشان دادند. با توجه به استفاده از اطلاعات بانک مرکزی محدودیت خاصی در پژوهش حاضر مطرح نمی‌باشد. لذا ابزارهای سیاستی مؤثر در مدیریت و کنترل کسری بودجه، با تأکید بر رویکردهای پایدار و بلندمدت، به شرح زیر ارائه می‌شود.

سیاست‌های سمت درآمد:

- اصلاح نظام مالیاتی و افزایش کارایی وصول مالیات‌ها.
 - گسترش پایه مالیاتی و کاهش معافیت‌های غیرضروری.
 - استفاده از مالیات بر ارزش افزوده و سایر درآمدهای پایدار.
- سیاست‌های پولی و اعتباری:
- استقلال بانک مرکزی و جلوگیری از تأمین مالی مستقیم کسری بودجه.
 - مدیریت عرضه پول برای کنترل تورم.
- اصلاحات ساختاری:
- اصلاحات در صندوق‌های بازنشستگی و نظام تأمین اجتماعی.
 - افزایش بهره‌وری در شرکت‌های دولتی.
 - تسهیل فضای کسب‌وکار برای رشد بخش خصوصی و افزایش درآمدهای مالیاتی.
- نهایتاً می‌توان گفت اگرچه در ادبیات موضوع، اثرات گروه‌های محدودی از عوامل کلان بر کسری بودجه مورد واکاوی قرار گرفته‌اند، اما پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی تلفیقی، اثر همزمان متغیرهای تورم، نرخ ارز، رشد اقتصادی و درآمدهای حاصل از مالیات بر ارزش افزوده را در یک مدل منسجم بر مدیریت کسری بودجه ارزیابی می‌کند. نوآوری اصلی این مطالعه در دو سطح قابل تبیین است: نخست، گذار از تحلیل‌های بخشی به سمت یک مدل جامع با لحاظ کردن هم‌افزایی متغیرهای کلان و مالیاتی در مدیریت مالی دولت؛ و دوم، ارائه شواهد تجربی جدید در خصوص نقش تعدیل‌کنندگی این متغیرها در کنترل کسری بودجه تحت شرایط نوسانات اقتصادی دوره مورد مطالعه، که پیش‌تر کمتر در کانون توجه قرار گرفته است.

References

- Abdollahi, M. (2025). Budget deficit and its financing methods: A review of advantages, disadvantages and economic consequences. 6th International Conference on Political Science, Management, Economics and Accounting, Hamadan, Iran. (in Persian)

- Alesina, A., & Perotti, R. (1995). Fiscal expansions and adjustments in OECD countries. *Economic Policy*, 10(21), 205–248. <https://doi.org/10.2307/1344590>
- Arezki, R., Gylfason, T., & Sy, A. (Eds.). (2011). *Beyond the curse: Policies to harness the power of natural resources*. International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781616351458.071>
- Bagherpourskoobi, E., & Shakeri, A. (2023). Analysis of the relationship between inflation and government budget deficit in the Iranian economy: A wavelet coherence approach. *Bi-Quarterly Journal of Humanities Development*, 4(8), 27–44. <https://doi.org/10.22047/hsd.2024.433334.1007> (in Persian)
- Blanchard, O. (2021). *Macroeconomics* (8th ed.). Pearson.
- Central Bank of the Islamic Republic of Iran. (2026). *Economic indicators*. Central Bank of Iran.
- Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., & Oegg, B. (2009). *Economic sanctions reconsidered* (3rd ed.). Peterson Institute for International Economics.
- Mankiw, N. G. (2021). *Macroeconomics* (11th ed.). Worth Publishers.
- Moghim, S. M., Samiei, S., & Boujari Sefat, M. H. (2025). Identification and analysis of factors affecting the budget deficit in Iran. *Public Administration Outlook*, 16(3), 34–53. <https://doi.org/10.48308/jpap.2025.240960.1495> (in Persian)
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). McGraw-Hill.
- Rahimpour, M., & Fattahi, R. (2025). Modern public sector financial management: Trends, frameworks and challenges. *Journal of Public Sector Accounting and Budgeting*, 6(4), 1–25. <https://doi.org/10.22034/PSAB.2026.233619> (in Persian)
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2010). Growth in a time of debt. *American Economic Review*, 100(2), 573–578. <https://doi.org/10.1257/aer.100.2.573>
- Samsami Mazra-Akhund, H., & Bakhtiari, A. (2022). Investigating the effects of financing the public sector budget deficit from the banking system: Evidence from the stochastic dynamic general equilibrium model. *Journal of Economic Modeling Research*, 13(49), 112–152. (in Persian)
- Sargent, T. J., & Wallace, N. (1981). Some unpleasant monetarist arithmetic. *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, 5(3), 1–17. <https://doi.org/10.21034/qv.531>
- Sefidian, K. (2025). The role of government budget deficit in intensifying chronic inflation in the Iranian economy: A causal-structural analysis with an emphasis on financial dominance. *Second International Conference of Top Teachers, Masjed Soleiman, Iran*. (in Persian)
- Shirafkan Lamso, M., Sistani Bandouie, S., & Seyed Hashemi, F. (2025). Modeling the Relationship between Triple Crises and the Budget Deficit: Examining Scale–Time Effects by TVP-Quantile VAR and TVPFAVAR. *Financial Research*, 27(4), 827–847. <https://doi.org/10.22059/frj.2025.352194.1007421> (in Persian)

- Tanzi, V. (1977). Inflation, lags in collection, and the real value of tax revenue. IMF Staff Papers, 24(1), 154–167. <https://doi.org/10.2307/3866540>
- Tedeen, F., Ranjbar, H., Rajabi, M., & Sameti, M. (2020). Simultaneous control of budget deficit and trade deficit in the Iranian economy with the aim of economic growth. Journal of Economic Growth and Development Research, 11(41), 83–96. <https://doi.org/10.30473/egdr.2020.49784.5517> (in Persian)
- Vafainejad, M., & Salimi, P. (2025). Investigating the impact of strategic planning components on financial governance in public sector organizations. Journal of Public Sector Accounting and Budgeting, 6(4), 26–55. <https://doi.org/10.22034/PSAB.2026.233620> (in Persian)